

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP.

Megjelenik hetenkint egy iven.

Kéziratokat, előfizetési díjakat, hirdetések szövegét és díját a szerkesztő-kiadó címére kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ-KIADÓ:

GEDULY HENRIK evang. lelkész,
NYIREGYHÁZA.

A lap ára: Egész évre 12 K

Félévre 6 K

Negyedévre 3 K

Egyes szám ára 40 fillér.

✦ Hirdetés ára oldalanként 40 korona. ✦

TARTALOM-JEGYZÉK: Vezércikk. Zsilinszky riadója. *G. H.* — A bányai evang. egyházkerület közgyűlése. (Zsilinszky megnyitó beszéde.) — A vasi középegyházmegye közgyűlése. (Folyt. köv.) — *Tarza* A liturgia egységesítéséről. *Balogh István*. (Folyt. köv.) — *Belélet*. — Pályázatok. — Hirdetések.

Zsilinszky riadója.

Nagyfontosságú, következményeiben egyelőre kiszámíthatatlan horderejű beszédet tartott a bányai egyházkerület f. é. szeptember hó 9-én tartott közgyűlésén *dr. Zsilinszky Mihály*, a bányai egyházkerület kiváló felügyelője, egész magyarhoni protestáns egyházunk egyik büszkesége. A történettudós mély meggyőződésével, az egyház igazáért lángoló szív olthatatlan hevével, az evangéliumi hűség becsüleles nyíltságával szállott síkra a római katholicismusként hazánk közéletében egyre fokozottabb mérvben tapasztalható hódító tendenciái és propotens helyzete ellen — és a mire már régen vártunk, régen buzdítunk, de éppen legilletékesebbek részéről hiába vártunk: végre Zsilinszky proklamálni merte a *szónokló és kolduló protestantismus helyett a tettek protestantismusát!*

Beszéde végén ugyan olyan megoldási módot ajánl, amelynek célravezető voltát, — vagy helyesebben mondva — egyedül és minden más utat megelőzőleg szükséges és célravezető voltát mi nem ismerjük el — értjük ez alatt beszéde azt a részét, amelyben kijelenti, hogy rajtunk már csak az segíhet, ha a király ő Felsége előtt egész nyíltan feltárjuk bajainkat s az ő bölcsességétől, alkotmányos igazságérzetétől várjuk jogos panaszaink orvoslását. Mi ezt utolsó revidiumnak elfogadjuk, — de kezdeményező lépés gyanánt épen a magyar alkotmányos életnek és felfogásnak megbecsülhetetlen szolgálatokat tett protestantismus részéről, Zsilinszky iránt érzett minden őszinte nagyrabecsülésünk és a riadójában foglalt igazságok iránt tanúsítani kötelezett minden tiszteletünk dacára is elsietett dolognak tartanók. Nem! Ha nem lesz elég a Zsilinszky riadója, amelyben mint a villamos szikra a feszültség kulmináns pontján, úgy tört ki a hazai protestantismus jogos

keserősége közállapotaink felett, — hát hangozzék el tíz és száz és ezer helyen és ha nincsen is annyi sok kiválóságunk, — de van tíz és száz országos nevű nagyságunk, hát hangozzék el ezek ajkáról a józan és igazságszerető magyar közvéleményre apelláló beszéd bátran és őszintén — lépjen sorompóba a tettek protestantismus, — ismerje fel azt a hivatását, a melynélfogva nem az apologetikus bujkálás, de a szíveknek és elméknek akként való megvilágítása és megtermékenyítése képezi feladatát, hogy lássák és tudják, hogy az igazi keresztyénség, az igazi evangéliumi világnézet képviselője Róma sohasem volt és sohasem lehet, de egyedül volt és egyedül lehet a protestantismus; — tárja fel a két egyház ország és világ előtt bátran és nyíltan azt a nemzeti veszedelmet, amely a pápista propaganda terjedésével épúgy fenyegeti hazánkat, mint a hogy a romlás szélére, sőt magába a pusztulás örvényébe vitte mindazon államokat, amelyeknek vezérelve volt a vakbuzgó pápai szolgaság: — és csak ha mindez nem segít, ha nem segítenek a népgyűlések, a vallásos estélyek, a sajtó orgánumai, az evangéliumi szövetség törekvései, az országgyűlés felvilágosítása, — ha a nemzet nem akarja és nem tudja meghallani panaszainkat és elűzni a közbefolyás gyakorlásának lehetőségétől a pápás szolgahad csuklyás képviselőit —: nos akkor menjünk ám a királyhoz és modjuk el neki, mi vár reá, mi erre a nemzetre, ha százados panaszaink végre a huszadik század elején sem találhatnak meghallgatást és ennek a száz sebből vérező szegény nemzetnek életsorsába erőnek erejével belesodorják azt a rettenetes választást is, hogy a *protestantismus* — vagy *öngyilkos legyen, vagy forradalmár!!*

De eddig a stációig még igen hosszú utat hagyott számunkra nyitva a Gondviselés

kegyelme. S azért mi — ismételen is mondjuk — a kiváló s lapunk más helyén egész terjedelmében olvasható beszéd befejező részéhez hozzá nem járulhatunk.

De igen — a többihez! És barátaink és ellenségeink megismerése szempontjából itt igen tanulságos megfigyelnünk a sajtó magatartását Zsilinszky beszédével szemben. „Izetlenkedés“ — „felekezeti harcz proklamálása“ — „felekezeti hercze-hurcza“ — „gyűlölködő egyéniség“ — „badar beszéd“ — „betegség, rémlátás“ stb. a legszelidebb jelző, amivel Zsilinszkynek e fellépését jellemezni igyekeznek — ne gondoljuk, hogy a kifejezetten ultramontán lapok: az „Alkotmány“, meg a „Magyar Állam“ — mert hisz ezekről nem is beszélünk, — de az olyan előkelőség kothurnusában fellépni szerető, ám voltaképp szintén csak ultramontán érdeket szolgáló lapok, mint a „Magyarország“ és a „Budapesti Hirlap“ stb., stb. . . . Ámbár igaz az is, hogy a klerustól független sajtó, így például a „Pesti Hirlap“, a „Pesti Napló“, a „Független Magyarország“, az „Ujság“ stb. — ha taktikailag nem is, de érdemben hozzájárulnak a Zsilinszky felfogásához.

A „Magyarország“ például el se tudja képzelni, hogy egy evang. egyházkerületi felügyelő történeti és tapasztalati okok által indítatva sikra szálljon a pápaság és annak szolganépe ellen, ha csak nem politikai érdekből. Ugyan ki tanította meg erre a „Magyarország“-ot? Csak nem az ő — evangélikus és református politikai barátai, ha ugyan vannak ilyenek? — Sőt inkább azt hisszük, hogy ezt a szomorú hitet a néppárt boszorkány-konyháján szedte magába, ahol igazán alkalma van megtanulni, hogy minden, de minden csakis politikai hatalmi érdekből, de nem vallásos és tudományos meggyőződésből fakad! Ugyancsak a „Magyarország“ mondja Zsilinszky beszédéről: „Azt hiszik, (t. i. Zsilinszkyék), hogy néhány elfogult ultramontán embernek az ágaskodása és az ő (a protestánsok) izetlenkedésük majd el fog terjedni, és lesz gyűlölködés és harag az egész országban. Pedig a ragály és mëtely már nem terjed. Magamagát teszi mindenki nevetségessé, aki a más vallásfelekezetűek oktan szidalmazása és támadása által akar valamiféle szerephez jutni. Hiába szidja és gyalázza tehát Zsilinszky a katolikusokat, a pápát, — a nyolczmilliónyi magyar katolikusság nem reagál az oktan gyalázkodásra és halad békés egyetértésben tovább protestáns testvéreivel.“ Eddig a „Magyarország.“

Hát ahány mondat, annyi szemenszedett valótlanság. „Néhány ultramontán embernek az ágaskodása.“ Ugyan-ugyan! Az egész néppárt, a mögötte álló választók fanatizált tömege, a „katholikus népszövetség“-vel behálózott vidék 200.000-nyi feliratkozott tagja, az ultramontán mágnás asszonyok összejövetelei, a vallásügyi miniszterium Barkóczy-ai, és még felsőbb hatalmasságai, az ifjusági Szentimre-egyesületek és kongregációk, a jezsuiták és megannyi apácák és szerzetesek, — s még ki tudja hány püspöki aula népéről meri mondani s akarja elhíttetni a „Magyarország“, hogy ezek „néhány ultramontán embernek az ágaskodása“?

„Pedig a ragály és mëtely már nem terjed.“ „Maga-magát teszi mindenki nevetségessé, aki a más vallásfelekezetűek oktan szidalmazása és támadása által akar valamiféle szerephez jutni.“ Tisztelettel kérjük a „Magyarország“-ot, hol volt akkor amikor a Rakovszkyak, Molnárok, Zborayak, Csernochok és Prohászok a más vallásfelekezetűek oktan szidalmazása és támadása által jutottak szerephez, befolyáshoz, hatalomhoz, országos méltósághoz! Tudtunkkal akkor soha sem volt és soha sincs ott ma sem a „Magyarország“, hogy ezeket az urakat nevetségessé tegye.

Igenis, Zsilinszky támadott. De nem oktanul és nem igazságtalanul! — Támadta a klerikalizmust, de nem támadta a katolikusokat. És támadását szívvel-lélekkel osztja minden hithű protestáns ember, akí már megúnta a protestáns egyház lealázó helyzetét a hazában. Tessék megadni jogos követeléseinket és lehetetlenné tenni a papismus hatalmi túltengését — és biztosítunk mindenkit, hallgatni fog Zsilinszky és minden hű protestáns. De addig beszélni fogunk és tenni igyekszünk, akár tetszik a pápa és a klerikalizmus nyílt és titkos barátainak, akár nem! Mert minket — akiket, például e sorok íróját, egészen más politikai elvek vezetnek, mint Zsilinszkyt — politikai pártkülömbőség nélkül egyesít e beszédben és cselekvéseinkben protestáns egyházunk és magyar hazánk jól felfogott legszentebb érdeke.

G. H.

A bányai evang. egyházkerület közgyűlése.

Zsilinszky Mihály megnyitó beszéde.

— Kiküldött tudósítónk jelentése. —

A magyar sajtó pro és contra hosszadalmasan foglalkozott azon valóban bátor hangú s történeti té-

nyeken alapuló megnyitó beszéddel, melyet Zsilinszky Mihály kerületi felügyelő a kerületi közgyűlésen Budapesten szept. 9-én elmondott. A míg az igazi független szabadelvű sajtó hozsannával fogadta azt, addig más irányú lapok politikai tendenciát kerestek abban, sőt csak személyes támadást véltek belőle kiolvasni a mostani kultusz miniszter ellen. A clerikális sajtó pedig a tőle megszokott kiméletlen, sőt egyenesen durva módon támadt Zsilinszkyre s gorombaságával s a valótlanok egész sorozatával igyekeztek az igazságot elhallgattatni. Az tagadhatatlan, hogy a beszéd végén lévő passzusok egyike-másika alkalmas arra, hogy személyes támadás abból érezhető, de — tekintve azokat a valóban súlyos érveket és szomorú tényeket, a melyeket a beszéd a magyar evangélikus egyház jelenlegi helyzetére s majd a már szinte üldözés számba menő klerikális törekvésekre nézve felsorol — ha a kellő bátorság megvan, szinte lehetetlen elhallgatni vagy szépíteni azt, a mi e tekintetben a legnagyobb igazságtalanság és jogtalanság. Mi, kik Zsilinszky becsületes lelkét, az egyházát lángolóan szerető szívét s annak jövője felett aggodó gondolkodását ismerjük, tudjuk nagyon jól, hogy tőle távol van minden politikai tendencia, minden személyes gyűlölet, — minden vágy a hatalom után, s hogy tisztán és becsületesen munkálkodik egyházának igaz javán s ez által a magyar társadalom igaz békéjének előmozdításán. Csak mélyen tudjuk sajnálni azokat, — s köztük Dr. Doleschall egyetemi tanár urat, ki evangélikus papfi létére saját egyházának nagy fiai ellen tör állván a klerikalizmus szolgálatában — kik Zsilinszkyt meg nem — sőt alaposan félre értik, egyesek talán akaratlanul, mások pedig tudva és akarva. Magát a nevezetes beszédet alább közöljük egész terjedelmében azon hő kivánsággal, vajha a protestantizmus felébredne s a védelmére alakítandó *országos evangéliumi szövetségbe* tömörülne s megkezdené azt az önvédelmi harcot, a melyet, ha most a legválságosabb időben végig küzdeni elmulaszt, bizonybizony öntudatosan és készakarva kezdi meg sirját ásni „in regno Mariáno.”

Magáról a gyűlésről részleges tudósításunkat a jövő számban hozzuk. Most csak röviden említjük meg, hogy a bányakerületi közgyűlés a lelkesi nyugdíj kérdésében a 2400 koronás minimum mellett a fizetési rendszert fogadta el. A «Ne temere» ellen nemcsak tiltakozott, hanem actiót indított az 1894. XXXII. tcz. ellen s a gyermekek vallása tekintetében az 1868. 53. tcz.-ben foglalt intézkedések helyre állítása mellett, — majd a stóla díjak megváltása, a lelkesi fizetések rendezése, az új iskolai törvénynek az 1848. XX. tcz. szellemében való módosítása tárgyában fontos határozatokat hozott, a melyek, ha belátható rövid időn belül megvalósíthatók lennének, magyarhoni evangélikus egyházunkat s annak szolgáit szebb s nyugodtabb jövőről biztosítanák.

Zsilinszky beszéde következőképen szolt:

Mélyen tisztelt egyházkerületi közgyűlés!

Ha egyes egyházmegyéink ma itt megjelent küldötteinek nagy számából következtetnem lehet: akkor a legnagyobb örömmel megállapíthatom, hogy a lefolyt évben egyházunk életét és szabad fejlődését érintő események fokozott érdeklődést ébresztettek hűveink lelkében. Szívem egész melegével üdvözlöm tehát — elnöktársam nevében is — mindazokat, a kiket az evangéliom iránti szeretet és buzgalom hozott össze azon czélból, hogy a felmerült kérdésekre és a további teendőkre nézve egymásnak véleményét meghallgassuk és őszinte meggyőződését kifejezhessük.

Ha valaha, most van szükségünk arra, hogy egymást megértsük, lelkesítsük és támogassuk egyházunk javának előmozdítására.

Talán sohasem éreztem annyira, mint most, szükségét annak, hogy forró imával forduljunk a világegyetem Urához: közölje velünk szent lelkét és világosítsa meg értelmünket, hogy az új zavaros társadalmi problémák között megtaláljuk azt az utat, melyen haladva a társadalmi és vallási békét, mint a népek erkölcsi egységének, összeforradásának és biztos haladásának alapfeltételeit feltalálhassuk.

Mert valóban megnehezült az idők járása felettünk!

A mit egyes jelenségekből régen sejtettünk, de a minek sötét képétől eddigelé önkényt elfordultunk, mivel nem hihettük, hogy az emberi közművelődésnek előrehaladó folyama természetellenesen visszafelé fordulhasson: az, fájdalom, bekövetkezett. A kulturháboru megindult és pedig Rómából.

A régi rossz ellen
Háborog szüntelen,
Nagy a csel és erő,
Melyekkel nekünk jó.
Nincsen hozzá fogható!

A társadalmi evolúciónak két nagy tényezője: a kutató ész és a vallásos hit — a létét és jobblétét való nagy küzdelemben harcra keltek egymással; holott nézetem szerint, hivatásukhoz képest, egymást támogatva közösen kellene boldogítani az emberiséget. A kutató ész, az egyéniség jogainak védelmében, akaratlanul is előmozdítja az emberi önzést, az érvényesülési vágyat, a hatalom és uralom utáni törekvést. A vallásos hit, mint ezen gyarlóságok ellensúlyozója, az ész feletti hatalom befolyása és uralma alatt keresi a boldogságot.

A vallásos hit azonban nem ellentéte a tudásnak, valamint az igazi tudomány nem ellentéte a vallásosságnak. Ha most mégis harcra kelnek egymással, annak mélyen fekvő okának kell lennie. A keresztény vallás, melynek elvei az evangéliomban foglaltatnak, a Megváltónak azon bölcs utasítását követi: keressétek az igazságot és az igazság szabadokká fog tenni titeket. A keresztyén vallás lényegileg a szeretet vallása lévén, kizár minden gyűlölködést, emberi hűségét és hatalmaskodást.

Hogyan van mégis, hogy ez a békét és szeretetet hirdető vallás harcra keveredik a kutató észszel és a tudománnyal?

A válasz erre nem nehéz. Ez csak úgy történhetik, hogy a vallás némely képviselői, a helyett, hogy a kereszténység isteni megalapítójának magasztos példáját követve, a szeretet és jótékonyág elvét gyakorolnák, a római egyház külső tekintélyének, fényének, hatalmának és régi középkori uralmának fenntartására törekednek.

A szemünk előtt folyó társadalmi harcban voltaképpen nem a vallásos hit került ellentétbe a kutató észszel és tudománnyal, hanem a római egyháznak látható feje, a kit gyarló emberek, nem saját akaratából, a józan észszel ellenkezôleg, csalhatatlannak és minden emberi ész és hatalom bálványává tettek! A ki régi elavult dogmák alapján isteni joghatóságot igényel magának és a ki — úgy látszik — komolyan hiszi, hogy ő minden emberi gyarlóságtól és tévedéstől menten a legfőbb emberi hatalom és bölcsesség birtokában van!

Természetes, hogy a ki ezt elhitheti magával, az ellentétbe került a haladó kor szellemével, az új tudományok vívmányaival és mindazokkal a keresztény vallásfelekezetekkel is, melyek emberi közszabadságok helyett egyedül a Krisztust ismerik el fejedelmüknek és melyek a tudományos kutatás szabadságát és az egyéni vallásos meggyôződés szentségét többre becsülik, mint a csalhatatlanság hamis nimbuszával felruházott oly emberi gyarlóságot, mely ellene szegül minden szellemi haladásnak!

Mi, egyedül az evangéliom igazságaihoz ragaszkodó protestánsok, olyan emberi nagyságot, mely szuverén hatalmat akar gyakorolni a lelkek felett, soha el nem ismerhetünk. Sôt határozottan ellene szegülünk minden római „Szent inkvizíció dekrétumainak», Syllabusainak és „Indexeinek“, melyeket a felvilágosodás emberei méltán nevezhettek el szellemi guillotine-oknak. Sajnálattal kell kijelentenem, hogy mindazon klerikális mozgalom, mely néhány év óta izgalomban tartja hazánk lakosságát és a mely már-már a vallási háború kitöréséig juttatta közállapotainkat, Rómából kapja táplálékát! De erôs a hitem és abbéli meggyôzôdése, hogy evangéliomi egyházunk újabb szorongatások és veszedelmek között is diadalmaskodni fog minden ellenséges indulaton, ha szilárdul megáll a jog, törvény és igazság alapján, és ha senkinek kedvéért nem fog lelépni azon fundamentumról, melyet nem a hivalkodó római pápa, hanem a Jézus Krisztus jelölt ki számunkra.

A kulturharcz — fájdalom — kikerülhetetlennek látszik. Védekezünk kell tehát. Erôs meggyôzôdésü, bátor és kötelességtudó férfiakra lesz szükségünk. Fájdalom, a lefolyt évben nagy ür támadt sorainkban. Elvesztettük azokat a férfiakat, a kik — mint vezéreink — igaz protestáns lélekkel évtizedeken át küzdöttek ezen egyházkerület élén a vallási és nemzeti eszmék diadaláért. Podmaniczky Frigyes báró az alkotmány visszaszerzésének reményteljes lelkes korában, Fabiny Teofil pedig a nyolczvanas évek derekán vezették avatott kézzel és példás lelkiismeretességgel egyházkerületünk ügyeit. Mindketten Pest vármegyében kezdtek nyilvános pályájukat, és mindketten lelkesen küzdöttek az 1848-iki szabadságért és a protestáns autonómiáért. Bámultuk jellemzilárdságukat, tiszteltük önfeláldozó tevékenységüket, vallásos meggyôzôdésüket, igazságszeretetüket és különösen a kötelességérzetnek azt a magas fokát, mely ma már — fájdalom — ritkaságszámba megy. Méltók rá, hogy elvesztésük feletti fájdalmunk ôszinte kifejezése mellett érdemeiket jegyzôkönyvileg is megörökítsük.

Az a testvéries viszony, mely a két evang. protestáns egyház között századok óta fennáll, arra indít engem, hogy a református egyház két jeles püspökének, Kis Áronnak és Bartók Györgynek elhunytá felett is ôszinte részvétünk érzelmeit tolaácsoljam.

Nagy idök nagy igazságainak harcosai voltak ezek is. Fájdalom, mindnyájan azon leverô tudattal

szállottak a sirba, hogy az általuk oly annyira szeretett evangélium drága kincseit az újabb nemzedék nem tudja kellôleg se megbecsülni, se megvédelmezni. O, hányszor keseregtek Kôlcseyvel, hogy

Más faj állott a kihunyt helyére
Gyöngye fövel, romlott, szivtelen!

Ezt a szigorú ítéletet némileg csak azon óvatosság enyhítheti, melynél fogva nem akartuk magunkra venni azt a gyanút, mintha csupa felekezeti érzékenységből mi indítottuk volna meg a hazai kulturháborút.

Ma már az utolsó három évi tapasztalás bizonyítja, hogy a vallási és társadalmi béke magasztos érdekében türelemmel néztük a fejleményeket, egészen azon határig, a melyen túl már egyházi érdekeinknek elárulása és hivatalbeli eskünk megszegése kezdődik. Összetett kezekkel néztük és hallgattuk római katolikus testvéreink szervezkedését a katolicizmus restaurálása céljából. Hallgattuk vezéreiknek szónoklásait, melyek szerint vissza kell állítani Pázmány Péter korszakát; politikát kell bevinni az egyházba és egyházat a politikába, a néptömegeket pedig fel kell hívni ily irányú tevékenységre, hogy vége legyen a szavaló katolicizmusnak, mert most már a tettek katolicizmusa kezdődik!

És a tettek csakugyan bekövetkeztek! Napfényre került a papi mozgalomnak titkos rugója és valódi mozgatója: tudniillik a vallásfelekezeti békének esküdt ellensége, a római pápa, a ki az ő Syllabusával, a pápai bulláknak és encziklikáknak nagy sokaságával utasításokat ad ki követôinek; a ki az egész művelt világ előtt azzal kérkedik, hogy ő a híres tridenti zsinat alapján, V. Sixtus pápa nyomdokain haladva, fogja lábra állítani és restaurálni a mai katolicizmust! Tehát vissza akarja idézni a XVI. századbeli gyölködést minden átkaival együtt! Már ez a jelszó tökéletesen megfejtja a magyar klerikális mozgalomnak okát és célját.

Tudjuk, hogy a tridenti zsinat határozatai tették lehetetlenné az egész keresztyénség reformálását azon kijelentéssel, hogy keresztyén egyház kizárólag csak egy lehet, tudniillik a római katolikus; és hogy ez csalhatatlan! Minden más vallásos nézet eretnység, mely kárhözatra visz — és ezért üldözendô.

Azt is tudjuk, hogy ugyanez a zsinat határozta meg azt a szerencsétlen és a mai világban meg nem törhetô esküformát, melyet minden katolikus püspöknek kell a pápa kezébe letennie, mielőtt szent hivatalát megkezdené. Ezt az esküt teszik le a magyar állam kenyerét élvezô római püspökök is, azt fogadván, hogy az eretnekeket, schismaticusokat és rebeliseket, vagyis a protestánsokat, lehetőleg üldözni fogják. (Haereticos, chismaticos et rebelles eidem Domino nostra (papae) vel sucesoribus praedictis «pro posse persequar et impugnabo»!)

Mit jelent ez nálunk, t. kerületi közgyűlés? Röviden mondva azt, hogy a magyar gazdag katolikus püspökök nem tartoznak tisztelni azokat a törvényeket, melyek a mi protestáns evangéliomi vallásunk szabadságát védik, melyeknek megtartására a magyar koronás király is, kormánya is ünnepélyes esküt tesz! Mert a pápának feltétlen engedelmisséggel tartozó püspökök arra esküsznek, hogy bennünket lehetőleg üldözni fognak!

Lehet-e ennél nagyobb államjogi képtelenség a mai civilizált világon?

Pedig ebből a képtelenségből ered e hazában minden vallásfelekezeti baj, minden animozitás és min-

den klerikális bűn. Ebből származik a „Ne temere“-féle vakmerőség, mely a nemkatolikus pap előtt kötött vegyes házasságok ezreit törvényteleneknek nyilvánítja. Ebből erednek az ellenünk való szervezkedések, titkos és nyílt támadások.

Az a szó «lehetőleg» kifejezi azt is, hogy az üldözés módjai lehetnek sokfélék, csak célhoz vezessenek! Ujabb formula szerint nem kell egyenesen a heggyek hajtani, mikor szép görbehajlásu utakon biztosabb a cél elérése.

Jellemző az is, hogy ez a második V. Sixtus (ma X. Pius) azt a pápát választotta magának követendő példának, akit az egykoru okmányok eszesnek, álnoknak és gonosznak is mondanak. Ez volt az, a ki Giordano Brunót, korának egyik legjelesebb bölcsészét a szent inkvizíció útján tűzhalálra ítélte. Ez volt az, a ki Klement jezsuitát, a ki a protestáns vallásu Navarrai Henrik francia királyt meggyilkolta, megdicsérte, mert nézete szerint ezzel az isten azt jelentette ki, hogy nem hagyja el Franciaországot!

Ilyen szellemben akarják most, szemünk láttára restaurálni a hazai katolicizmust! Ez a restaurálás tényleg folyik a katonailag szervezett kongregációkban, jótékony egyletekben, irodalmi társulatokban, országos népszövetségben, hiveink csábításában, jogtalan adóztatásában és országos törvényeink megszegésében!

Látjuk és tapasztaljuk, hogy rendszeres politika üzetik a hazai protestantizmus fogyasztására és megfőrésére. És ha látszólagos jóakarattal «segély» alakjában kegyelemből csalétkül odadobnak nekünk egy-egy milliót, az csak azon római ravasz számítással történik, hogy a míg mi éveken át a koncz felett veszekszünk, azalatt a katolikus autonómia népszerű, de hamis czime alatt, suttymban milliárdokat érő állami vagyont juttathassanak az egyedül idvezítő római egyház kezébe!

Látjuk és tapasztaljuk, hogy idegen országokban székelő felsőbbbségek alatt új szerzetek hozatnak be országunkba (Lazaristák), hogy ezek Budapesten már palotákat építenek maguknak és a Franciaországból kiűzött és nálunk meghuzódott jezsuiták és egyéb férfi és női rendek, szövetkezve magyarhoni rendtársikkal, elérkezettnek találták az időt arra, hogy itt, e Mária országában vagyont szerezzenek maguknak!

Látjuk és tapasztaljuk, hogy a gyászos emlékü Bach-korszak örökségeként törvénytelenül hazánkban maradt jezsuita-rend — melynek régi működéséből szerencsétlen hazánkra Bocskay Istvántól kezdve II. Rákóczi Ferencz száműzetéséig, kibeszélhetetlen átok származott — ismét fészkelődik. Tagjai háborítlanul járnak izgatni országszerte a protestánsok ellen. Látjuk, hogy ez a rend, melynek hazánkban elkövetett bűneit és gáztetteit nem a protestáns elfogultság, hanem egyik legnagyobb tanítványa (kit nem sikerült megrontania), II. Rákóczi Ferencz közvetlen tapasztalás után írta le leghivebben; ez a rend — hazánkban jól ismert hálás tanítványának segítségével — fokozott munkásságot fejt ki arra nézve, hogy a míg eddig csak titokban mert megtenni, azt ezentul törvényesen és nyíltan tehesse meg! Pedig mindnyájan tudjuk, hogy XIV. Kelemen pápa 1773-ban «Dominus ac Redemptor noster» bullájával szintén azért szüntette meg ezt a veszedelmes rendet és azért oszlatta azt fel örök időkre, mert meggyőződött róla, hogy »az egyház igazi és tartós békéje alig, vagy éppen nem állítható vissza, míg ez a rend fennáll.«

Látjuk és tapasztaljuk, hogy évenként felterjesz-

tett sérelmeink nem orvosoltatnak, jogos kívánságaink nem teljesítettek, autonómikus jogaink megnyirbáltatnak; és ha olykor-olykor mézes madzagként egy-egy biztató szót kapunk, az mindig azon hátgondolattal történik, hogy a katolikus egyháznak régi előjogai és kiváltságai biztosítva legyenek, s ekként a jogegyenlőség soha meg ne valósíttassék! Ott a katolikus papi kongrua kérdése, melyet a szegény főpapok indokolatlan kimelésével a mostani miniszter, egykori szónoklataival ellenkezőleg, most állami pénzen akar megcsináltatni; ott a protestáns szegény hívektől katolikus papoknak jogtalanul fizetett párbér kérdése, melyet ugyanez a miniszter úgy akar megoldani, hogy ne azokat kártalanítsa, a kik a kárt századok óta jogtalanul szenvedték, hanem azokat, a kik a károkat — a világos törvények (1647. és 1790—1.) megvetésével — vakmerően okozták! Az ilyen logika valóban Loyola Szent Ignácznak is becsületére válnék! Ez az észjárás, a milyen furfangos, éppen olyan boszantó és sértő felekezeti különbség nélkül az egész ország lakosságára, a melynek adófilléreiből akarják az állítólagos „jövedelmi veszteséget“ megfizettetni!

De nem folytatom tovább. Nem akarom említeni a budapesti állami egyetemen levő római katolikus theologiai fakultás mellé sürgetett protestáns theologiai fakultás dolgát, sem a református zsinat törvényeinek szokatlan és sérelmes megerősítési záradékát; sem az (1907. évi 35. §.) apáczákat és szerzeteseket jutalmazó törvénycikk becsempészését, sem a régi kánoni látogatások és a patrónusi jog czime alatt országszerte folyó zsarolásokat és több efféle jogtalanságot.

A kinek szemei vannak a látásra és fülei a hallásra, az minden pillanatban meggyőződhet arról, hogy itt a protestáns nép ellen a régi Kolonics-féle politika vakmerően alkalmaztatik; még pedig az előjogokat és kiváltságokat megszüntető és a tökéletes vallási egyenlőséget és viszonyosságot megalapító 1848: XX. törvénycikk értelmének és betűjének bűnös kijátszásával! Bizony méltán felkiálthatnánk, hogy »Re-crudescunt vulnera Ecclesiae reformatae et evangelicae in Hungariam!«

Ha ily súlyos körülmények között a hazai protestantizmus, némi segélymorzsák odavetése által elámítva, továbbra is tűrni akarja megaláztatását s nyílt kizsákmányoltatását; ha a protestáns nép védelmére alkotott törvények végrehajtása helyett megelégszik gyermekes ígéretekkel; és végre ha a római „nagy halász“ által igazgatott klérus falunkénti szervezését összetett karokkal nézi: akkor méltatlanná teszi magát az evangéliumi szabadság áldásaira és a művelt világ felvilágosult katolikusainak becsülésére.

Ó, mily lélekemelő volt a nyolczvan év előtti egyetértés, mikor a »Ne temere«-hez hasonló vakmerő pápai rendeletek ellen ugyszólván az összes magyar katolikus világi intelligencia a protestánsok mellé állva, tiltakozott a békebontó pápa beavatkozása ellen! Mikor Kölcsey Ferencz naplójában azt írhatta, hogy Luther és Kálvin fiai összetett karokkal nézték, mint harcolnak az ország legelőkelőbb katolikusai a megtámadott protestánsok szent ügye mellett!

Vajjon napjainkban akadnak-e még Beöthy Ödönök, Deák Ferenczek, Széchenyi Istvánok és Eötvös Józsefek, Batthyány Lajosok és Andrássy Gyulák, Károlyiak és Perczelek, Klauzálók és Ghyczyek és ezekhez hasonló más katolikus jelesek, a kik a törvények védelmét még hazafias erénynek és kötelességnek tartották?

Avagy a római főpap jogtalan beavatkozása és

békeháborítása ma már közönyössé vált Magyarországnak nagyjai és képviselői előtt?

Nézzünk körül Európában, mi történik a legkatonikusabb országokban?

Spanyolországban állandó a harc és védekezés a római papság túlkapásai ellen. Olaszországban ő szentsége nem mer az utcán mutatkozni. Róma városában kizárták a vallásitanításokat az iskolákból; nem a vallásos hit elleni indulatból, hanem az azt kezelő és annak örve alatt gyűlölséget szító papság iránti ellenszenvből. Franciaország pedig új törvény által védte meg állami szuverénitását minden pápai illetékellen beavatkozás ellen!

Ne feledjük, hogy a mely nemzet saját törvényeit nem tiszteli, s azoknak bármiféle külső hatalom részéről történt megsértését eltűri, az nem tarthat számot arra, hogy mások tiszteljék és megbecsüljék. Őseink erre mindég nagy súlyt helyeztek és a királyilag szentesített törvény megsértői ellen szigorú büntetést szabtak. Ott van például II. Ulászló VI. 8. cikke, mely szerint az ország törvényét megvető főpap elveszti javadalmaikat; a báró vagy nemes pedig minden birtokát és azonfelül még száműzetik. Az 1848-iki vallástörvény, fájdalom, nem gondoskodott ilyen szankcióiról. Azért van itt ilyen felfordult világ. Azért meri felújítani Róma azt a tridenti törvényt, melynek felújítása a XX. század szégyenét képezi, mely ellen határozottan tiltakoznunk kell, mivel bűnös merényletet követ el a közbéke ellen. Mert nem azok voltak és ma sem azok a bűnös emberek, a kik őszinte szívvel keresik az igazságot, hanem azok, a kik a maguk önzését és uralomvágyát teszik igazsággá. Nem is azok a veszedelmes emberek, a kik együgyűségükben azt állítják, hogy nincs Isten, hanem azok, a kik az Isten nevét hirdetik ugyan, de azt kizárólag a saját üdvösségük és hatalmuk előmozdítására foglalják le.

A mi keresztény kátenkban és a mi protestáns zsinati törvényeinkben más vallású embertársaink istentelen üldözése nem foglaltatik. Mi római katolikus testvéreink vallási meggyőződését, törvényes jogait és javait nem érintjük; de azt sem engedhetjük meg, hogy minket a XVI. század kat. főpapjainak gyűlölködő szellemében valaki bűnös »eretnekeknek, szakadóknak és rebelliseknek« nevezhessen és ezen cím alatt üldözhessen! Azt sem veheti nekünk rossz néven senki, ha meggyőződésünket követve, mi több áldást és boldogságot várunk hazánkra, sőt az egész emberiségre is a krisztusi szeretettől és az evangéliom világosságától, mint a gyűlölködő és zsarnoki «római szent és egyetemes inkvizíció lélekölő dekrétumaitól.»

Mi tisztelői vagyunk az igazi tudományos kufatásnak a nélkül, hogy ellenségei volnánk a vallásos hit és meggyőződés szentségének. Mi őszinte barátai vagyunk a békének, a szabadságnak, a jogegyenlőségnek és a vallási viszonyosságnak. Mint ilyenek, a törvény szilárd alapján állva, követeljük, hogy egyenlő teherviselés, egyenlő pénz- és véráldozat kötelezettsége mellett, valamennyi törvényesen bevett vallásfelekezet egyenlő jogokban, egyenlő szabadságokban és egyenlő javadalmakban részesíthessék. Mert csak így lehet a haza belső békéjét, nemzeti erősödését és nyugodt fejlődését biztosítani.

Ha vannak az államnak alapítványai és javai egy vallásfelekezet részére, mely a hajdan végzett kötelesegeinek ma tizedrészét sem teljesíti többé: akkor legyenek alapítványai és javai a többi vallásfelekezetek részére is, melyek szent kötelesegeiket híven teljesítik. És ha nincsenek javai valamennyi számára,

akkor kövesse Amerika példáját, mely kizárólagos uralkodó vallásfelekezetet nem ismer. Ezt követeli a viszonyosság elve és az államnak jól felfogott érdeke. Quod uni justum, alteri aequum!

A magyarhoni protestáns egyházak jogosult büszkeséggel utalhatnak arra a történelmi tényre, hogy az ő, közel négyszázados multjokban nincs egyetlen egy eset sem arra, hogy egyházi és vallási érdekeik valaha ellentétbe jöttek volna a magyar állam szabadságával és alkotmányos érdekeivel. Ellenben a római katolikus egyház hatalmi törekvései temérdek bajnak voltak okozói az Árpádok korától kezdve egész a legújabb korig! Mert volt idő, a mikor a pápák királyainkat saját vazallusainknak tekintették és ezen okból a hazai javadalmakat idegen főpapoknak ajándékoztatták. Ma is beleavatkoznak jogtalanul az államok belügyeibe. A legkatholikusabb államoknak erős küzdelmeik vannak a hazai törvényeket taposó klerikalizmus ellen. . . .

De talán nem kell több példát felhoznom se a multból, se a jelenből. Ugy érzem, hogy megsérteném a t. közgyűlés értelmi színvonalát, ha bővebben akar-nám bizonyítani, hogy a római pápának újabb merényletei szoros összefüggésben állanak a hazai klerikalizmus mozgósítással! Nekem az a meggyőződésem, hogy a „Ne temere“-féle bullák csak egyes külső jelenségei annak a rendszeres izgatásnak, mely a katholicizmus restaurálásának címe alatt az ország összes községeiben folyik.

Nekünk tehát ezzel szemben elvi és törvényes álláspontra kell helyezkednünk és határozottan tiltakoznunk az ellen, hogy a római pápa, mint a hazánk határain kívül álló idegen hatalom, fennálló hazai törvényeinkkel ellenkező, polgártársaink békéjét felzavaró bullákat adhasson — és hirdethessen ki Magyarországon. Ez az ország szabad és független ország, melynek fiai semmiféle néven nevezendő külhatalomtól nem fogadhatnak el rendeleteket a magyar király és felelős kormányának engedelmé nélkül. Az 1895: XLIII. t.-cz. 17. §-a általánosságban is kimondja, hogy semmiféle magyarországi vallásfelekezet egyházi függésben külföldi hatalomtól, vagy vallásfelekezeti társulattól, vagy egyéntől nem állhat.

Ezt a magyar vallás- és közoktatási szakminiszter igen jól tudja. Kötelessége volna ennek a törvénynek érvényt szereznie úgy, a hogy I. Andrássy Gyula érvényt szerzett a királyi tetszvényű jognak, mikor egy római kath. püspök 1870-ben merészelt kihirdetni a pápai csalhatalmanságot kimondó új dogmát. De fájdalommal tapasztaljuk, hogy a szakminiszter nagyot hall, mikor a vallási törvényekre hívjuk fel figyelmét. Tehát a törvény, jog és igazság magaslatáról hangosabban kell követelnünk tőle, mint valaha, hogy az 1848: XX. t.-cikket részrehajlás nélkül, becsületesen hajtsa végre úgy, a hogy azt az egykori nemzeti párt vezére hirdette, t. i. hogy a törvényt »az összes vallásfelekezetekre nézve érvényesíteni fogja, annak minden konzekvenciájával együtt.« Most neki módjában lenne, mint 48-as miniszternek a 48-iki törvényt annak szelleme és betűje szerint végrehajtania. De éppen az ellenkezőjét teszi.

Tanuljunk az ő vezérkarától; kövessük híres jelszavukat, hogy: legyen vége a szónokló és kolduló protestantizmusnak, kövekezzék már egyszer a tettek protestantizmusa!

Mindenekelőtt az ellenünk elkövetett bűnök forrására való utalással a legilletékesebb helyen, atyjai fővédnökünkhöz, Európa őszinte tiszteletétől környe-

zett legalkotmányosabb és legigazságosabb királyunk ő felségéhez kell fordulnunk azon bizalomteljes kérelemmel, hogy a tridenti püspöki eskü egyszersmindkorra érvénytelenítessék. Nyílt őszinteséggel és férfias bátorsággal tárjuk fel előtte sulyos helyzetünket és nagy sérelmeinket, mert egyedül ő képes rajtunk még segíteni.

Ha komolyan akarjuk az ország békéjét állandósítani, akkor nem annyira egyes jelenségeket, mint inkább azoknak gyökerét kell eltávolítani. Mert örökké igaz az, a mit Berzsényi Dánielünk oly szépen fejezett ki, hogy:

A gaz lenyesve csak bujább lesz,
Irtani kell gyökerestül a bünt!

Ezzel mai közgyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom.

A vasi középegyházmegye közgyűlése.

A vasi középegyházmegye közgyűlését ez idén Körmenten, és rendkívüli közgyűlését Szombathelyen tartotta. Megnyitó beszédében a felügyelő országos dolgokat is említett, de mindig vonatkozással a vallás-erkölcsi életre. Örömmel állapította meg, hogy az új kormány, az új többség belátva, hogy építeni csak a nemzet birtokában levő talajon lehet, abba hagyta a meddő közjogi politikát és gazdasági, főleg szociális kérdésekben keresi célját. Am ezen örvendetes jelenségnek meg van a maga árnyoldala is, a mennyiben a nemzet csalódottnak érzi magát vérmes reményeiben. Ez a lelki depresszió, a nagyokba vetett hit elvesztése kellemetlen hatással van az egyén erkölcsi érzékére, a mennyiben az egész embert jellemző elvszilárdság lényegében elhomályosult fogalommal lett és a meggyőződés a szelek járása szerint alakul. Ez a kisebb lelkeket megmérteljezi, az erősebbeket pedig teljesen elidegeníti a politikától. De nem lehet tagadni, sok üdvös alkotással is igyekezik a kormány a nemzet bizalmát megtartani; és vannak jelentős sikerei is e téren. Egyik nevezetes alkotás a cseléd-törvény, melyben a cselédember jogai is kidomborodnak és a gazda s cseléd lehetőség szerint egyenlő jogu félként áll egymással szemben. Mi csak örülhetünk ezen, hisz hitünk szerint egyenlők vagyunk, Isten minden embert a maga képére teremtett. Nagy jelentőségű s szociális szempontból üdvös törvény lesz a végrehajtási novella, nemkülönben a munkaházak építéséről szóló törvény is; amaz kizárja, hogy a szerencsétlen adósnak feje alól elvigyék a vánkását is, emez emberhez méltó lakóhelyet biztosít a hasznos munkásnép számára. Egyházunkat közelebbről érinti az 1848. évi XX. t.-cz. végrehajtásának folyamatba tétele abban a tekintetben, hogy az állam bizonyos összegnek folyósítását helyezi kilátásba. Ez ugyan csak egy része jogos követelésünknek, de reményt nyújt arra, hogy a jövő meghozza a többi is, és eljön az idő, a mikor egyházunk az öt törvény szerint megillető összes jogoknak és javaknak birtokába lép és ezek révén egyedül magasztos hivatásának élhet menten az anyagi gondoktól. Ugyancsak közlőrlől érinti egyházunkat a tanítói fizetésrendezésről, nemkülönben a meglepetés-szerűen megjelent törvény az ingyenes népoktatásról, a mely annak az elvnek szerez diadalt, hogy a tudomány közkinccs, a melyhez — akár a levegőhöz — minden teremtett léleknek joga van. Meglehet, e két

törvénynek célja, hogy a népoktatás beláthatlan idő-kig megmaradjon a felekezetek kezében és ez a cél találkozik minden felekezet érdekével. Ámde meglehet az is, hogy ezek a törvények az iskolák államosításának hírnökei, mert az államhatalom, ha már jó részt viseli a népoktatás költségeit, lépésről-lépésre több jogot követel az iskolák fölött és mert a hatalomvágy olyan, mint a hólavina, oda jutunk, hogy az állam sajátjává teszi az összes népiskolákat, annál is inkább, mivel a nemzeti oktatás teljességéhez alig juthat el. Sokat veszünk minden esetre, ha ez az állapot bekövetkezik, mert hisz iskoláinknak köszönhetjük részben vallásunk fönmaradását, azoknak régi, jó híreből igen nagy erkölcsi tőkénket. Azon kell tehát lennünk, hogy bármikor jöjjön az az idő, bennünket készületlenül ne találjon.

Nagy hullámokat vert föl minapában a római egyház fejének egy brevije, a melyben a magyarországi egyes házasságokat, ha azokat nem a plebanus előtt kötötték, nem ismeri el egyházzogilag törvényeseknek. Meglepő s visszatetsző a dologban leginkább az, hogy Róma épen velünk bánik ily mostohán, míg eddig toleransabb eljárást tanusított, sőt más államokkal, melyeket eddig ily eljárásban nem részesített, most toleransabbul bánik. Semmi esetre se dicsőség kormányunkra, se a római magas klérusra, ha nem tudják elhárítani ezt a szégyent fejünkről! De nekünk is részen kell lennünk, hátha mégis az idők jele ez a tünet és így szükség lesz energikus állásfoglalásra. A mi tisztán egyházi életünket illeti, megemlítésre méltó az a dicsőség, a mely evangélikus egyházunkat a szombathelyi tifuszjárvány alkalmából érte a diakonissza ápolónők működése által, a kik páratlan önfeláldozást, szakértelmet, buzgóságot, emberszeretetet tanusítottak.

Hasonló szellemben szólt az esperes évi jelentésének bevezető soraiban. Szorosán az egyház ügyeinek körén belül maradt. Örömmel látta a fölbuzdulást, hogy a szabadabb mozgású társulások útján igyekeznek vallásos evangéliumi irányzatot teremteni a közőmbös, se hideg, se meleg nemzedékben, hogy ezen irányzat hatása alatt fejlődjenek, nevededjenek az evang. öntudat, az összetartás szükségessége, föllendüljön a belmissziói munka, visszavarázsoltsassék az apák vallásos buzgósága, áldozatkészsége és elevenítő, új erő áradjon szét az ev. egyház mezején, nem abból a célból, hogy elfoglaljuk a mi nem a mienk, hanem hogy megtartsuk, a mi a mienk, nem hogy rontsunk, bontsunk, hanem hogy építsük az evang. Sion gyengébb fala t, jó karba hozzuk a mi romlásnak indult és mindezek mellett békességben lenni igyekezzünk az egy közös haza fiaival, a jogoknak kölcsönös tiszteltemben tartása s megvédése alapján. Fokozottabb önvédelmi tevékenységre késztet az új kulturharcz is, melyre a velünk e hazában eddig békében élt honfittársainkat izgatják. Ajánlja ennél fogva az esperes a lelkésztestvéreknek, ajánlja minden befolyásosabb egyházhíveknek figyelmébe, támogassák a gyenge lelkeket közbenlépésükkel, buzdítsák az ingadozókat tanácsaikkal, minden megengedett eszközökkel, hogy a fenyegető veszélyt elhárithassuk, »ne temere« kárt valljon egyházunk, lelkiismeretünk. Lelkesítsen az apák, a hithősök példája! Áttért azután az esperes az eperjesi s késmárki vértanúk mártíromságuk évfordulójára és a boldogabb időket ért nemzedéket buzdította, tanulja nagyrebcsülni a vallást, szeretni az evangéliumot, áldozni az egyház oltárán. Ily célzattal készül az evang. keresztyénség megünnepelni a hitjavítás

400-ik évfordulóját is, hogy megemlékezvén a mi előtünk járóinkról, a kik nekünk szolták Istennek beszédét, kövessük hitöket!

Az ingyenes népoktatásról szóló törvényjavaslatra is kiterjeszkedett az esperes. És miután a felügyelő a javaslat jó oldalát méltatta, az esperes annak kevésbé jó oldalára irányította a figyelmet, a jogegyenlőség alapján. Már a javaslatnak címe is könnyen tévedésbe ejthet. Ingyenes népoktatást jelez, holott csak tandíjmentességet hoz; mert ingyenessé a népoktatás ennek a javaslatnak törvényre emelkedésével még nem lett. Az iskolai adó megmaradt akkorának, a mekkora eddig volt. Sőt az iskolai adóra nézve az eddiginél sérelmesebb állapotot teremt a törvény az oly gyülekezetekben, a melyek ezen törvény egyik kiinduló pontja szerint már régen levonták az általános tankötelezettség következményét és az iskola költségeit nem fedték egy csekélyke kis részben sem a tanulóktól «tandíjképen», hanem más adókulcsot használtak. A hol az iskolai költségek oroszlanrészre a tandíjban nyert fedezetet, ott a tandíjmentesség törvénye az ingyenes népoktatás bőségszaruját fogja kiönteni. A hol a tandíjat iskolai adó formájában szedik be nem a tanulóktól, hanem szüleiktől, ott a tandíjvesztésért kárpótlás nem jár. Kárpótlást a tandíj eltörléséből származó jövedelem csökkenésért csak azok az iskolák várhatnak, a melyek a tanítói fizetés és korpótlék kiegészítése céljából kért államsegély engedélyezése megállapított föltételeknek eleget tesznek. Vannak ezen föltételek között aggályosok is, a melyek az államsegélyt, melyhez az 1848. törvény alapján jogunk van, a közigazgatási közegeknek, és ezen közegek által informált tanügyi kormány jóakaratótól, kénye-kedvétől teszi függővé. Csak egyet említek, az iskola tulzsuffoltságát! Erre nézve már alapos okunk van a panasza. Sokkal kisebb ebbeli hiányosságáért, mint a mekkora tudomás szerint több állami iskolában is előfordul, meg lett intve az egyházköztség, mivel nem felel meg a jelzett föltételeknek. És feje fölött lebeg a Demokles kard, hogy nem kap állami segélyt a korpótlékra, a tanító fizetésre, tandíjkárpótlásra. Toldozás-foltozás, novelláris intézkedések által a bajon segíteni nem lehet, csak a 48-iki törvénynek végrehajtása által! Állapittassék meg az iskolai s egyházi adó maximuma és a hol ez a szükségletek fedezésére nem elég, ott álljon elő az állam és teljesítse kötelezettségét. Az esperesnek jelentése megemlékezett a gyülekezetekben nyilvánult áldozatkészségről, melyet az egyházmegye örvendetes tudomásul vett.

(Folyt. köv.)

T Á R C A.

A Liturgia egységesítéséről.

A külsősomogyi lelkészegylet megbizásából írta Balogh István porrogszentkirályi lelkész.

Azon nagy jelentőségnél fogva, melyet a liturgia vallási és egyházi szempontból bír, nem hangsúlyozható elég nyomatékosan annak szükségessége, hogy az egyház a maga figyelmét kiváló mértékben fordítsa a liturgia kérdése felé és — a mennyiben az ev. egyház lényege s ezen belül a liturgia fogalma megengedi, annak fejlesztéséről, — a mennyiben pedig az ellen a történeti fejlődés nem tiltakozik — egységesítéséről gondoskodjék.

A milyen nehezen és lassan érvényesülhet az

egyház tagjainak az általános emberi fejlődés által mindenkor befolyásolt köztudata a hittani fejlődés terén, nézetem szerint éppen olyan könnyű a köztudat érvényesülése a liturgia terén.

A míg azok a formák, a melyeket az egyház hittani fejlődése visz be a nyilvános istentiszteletbe, természetsszerűleg a megállapodottság és változhatlan-ság jellegét viselik magukon, mert kialakulásukban és megállapításukban az Isten után kutató emberi értelem viszi a főszerepet, addig az istentisztelet liturgiai elemei — már jellegüknél fogva a mozgékony-ság és változatosság tulajdonságaival tárulnak szemünk elé és mivel forrásukat az Isten után sóhajto szív érzéseiben bírják; — az egyház jelenkori köztudatának alakító befolyását s tegyük hozzá a művészetek által nevelt és fejlődött izlés érvényesülését nemcsak megtűrik, de egyenesen megkövetelik.

A lényegesnek és fontosnak elismert egységesítési kérdést sem egyes emberek, sem egyes testületek eldönteni nem fogják, de a köztudat kialakulására egyeseknek és testületeknek véleménye befolyást gyakorol. Az én nézeteimnek ezt a befolyást tulajdonítani hajlandó nem vagyok ugyan, de ha sikerül egy-letünk körén belül eszmecserét inditanom, az értekezlet által reám ruházott kötelességnek eleget tettem.

Stettner István esperes úrnak a liturgia egységesítéséről írt dolgozata kiinduló pontját képezheti a további megbeszélésnek, a mennyiben neki módjában állott (meg is tette) a dunántúli egyházkerületben használt liturgiai formák összegyűjtése és ismertetése.

Stettner értekezése fogalmi meghatározásokat nem ad, hanem a köztudatban élő meghatározásokat általános érvényűeknek és mindenki által elismerteknek feltételezi.

Mivel az ellenkező feltevésre, ezidőszerint, semmi jelenség nem mutat, erre ok sincs, mi is megelégedhetünk a fogalmi meghatározások egyszerű érintésével.

Fontos mindenekelőtt az a közérvényű szöszármazati megállapítás, hogy a liturgia lényegében: *a nép dolga.*

A liturgia célja: *az épülés*; tárgya: *az isteni tisztelet.* Míg tárgyánál fogva a vallás lényegére vonatkozó hittani megállapítások által szorosán megvonat határok keretén belül kell mozognia; addig céljánál fogva — anélkül, hogy a hittani meghatározásoknak talaját elhagyhatná, — mégis tágabb körben mozog s ebben a tágabb körben érintkezik a művészettel; sőt azt különböző alakzataiban egyenesen szolgálatába vonja.

Ezen megjegyzésekből önként következik, hogy a liturgiai elvek megállapításában döntő befolyása van azon meghatározásoknak, melyek a *vallásnak fogalmát* és a vallásos élet történeti alakban való megnyilvánulásának: az *egyháznak* fogalmát megállapítják.

Nem érvényesülhet egy vallás istentiszteletében olyan liturgiai elv, mely ama bizonyos vallás és ama bizonyos egyház fogalmával ellenkezik; viszont nem útasítható vissza semmi, az épülés célját szolgáló olyan elv, mely egy bizonyos vallás és egy bizonyos egyház fogalmával összhangzásba hozható.

Szintén legyen elég csak megemlítenem ama bizonyára köztekintélyben álló megállapításokat, melyek szerint: az *ev. vallás Istenben való élet*, a történeti egyház pedig *azon híveknek közössége*, kik a látható egyház tagjainak vallják magukat.

A liturgia ezek szerint nem más, mint a gyülekezetnek és a lelkésznek azon egymásra ható, kölcsönös ténykedése, melynél fogva a szentírás és a szimbolikus iratok által meghatározott s a köztudatban élő

vallásos igazságokat kifejezésre juttatják; — célja: az egyház történeti fejlődése által megállapított kereteken belül, a vallásos emberre építőleg hatni s ezáltal az Istenben való életre ösztönözni, illetve abban megerősíteni.

Ezek a megállapítások lehetnek az egységet eszközlő liturgiai elvek meghatározásának szabályozói s ezek gyakorolhatnak egyedüli döntő befolyást az egységes liturgia megállapításánál.

Az elmondottak megkövetelik, hogy az egységes liturgiát nemcsak kívánatosnak, hanem szükségesnek és egyházunk létérdeke által parancsoltnak tartsuk.

A pápista egyház által körültekintő élelmességgel és ezért nagy sikerrel alkalmazott elvből: in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas, — ha a libertast és a charitast helyes mértékkel alkalmazandónak tartom is — hangsúlyozottan kiemelendők az unitast vélem. — Igaz, hogy az ev. egyház szabad felfogása tág tért enged az egyéni és az egyes gyülekezeti érvényesülésnek; de a milyen igaz, hogy hittani tekintetben senkinek sem jut eszébe valakit az egyház alaki elvére rászabadítani és egyéni tetszésére és ízlésére bízni, hogy a hitigazságokat a szentírásból szabadon állapítsa meg; éppen olyan szükséges, hogy a liturgia terén az egyéni szabadságot általános érvényű elvek szabályozzák s egyházunkat megoltalmazzák attól a sokszor gúnyolódás tárgyául is szolgáló tarkabarkaságtól, mely egyenesen az épülés rovására érvényesül.

Hogy a liturgia egységesítése miért olyan parancsoló szükség egyházunkra nézve, azt indokolja az az igazság, hogy a mint a vallás alsó fokán a vallás és a cultus teljesen egybeesik, úgy a hívek zömének alacsony műveltségi fokán viszont a cultus esik egybe a liturgiával, sőt az utóbbi az előbbi — a néplélekben — fontosságban felülmúlja, sőt sok esetben egyenesen helyettesíti.

Más vallásúak közé ékelt hívek között működő lelkészársaim tudják, hogy legtöbb hívünket azon a réven veszítjük, vagy kedvező esetben azon a réven nyerünk áttérőket, hogy a szórványban élő hívőnek nem lévén alkalmá vallását a megszokott formák között gyakorolni, az általa igénybe vehető formák között gyakorolja azt s ha azokat megszokta, maga is szívesen áttér s még szívesebben engedi áttérni különösen leányait, legkivált akkor, ha a leányt hasonló cultus formák között élő férfi akarja feleségül venni.

Ezen tény által megvilágosított veszedelem annál nagyobb a mi híveinkre nézve, minél szétfolyóbbak, minél kevésbé vonzó és emlékeztetők, minél kevésbé megállapodtak és egyöntetűek azok a formák, melyek között vallását gyakorolja.

Egyébként egyházunk méltóságával is ellenkezik az, hogy úgyszólván minden gyülekezetnek, sőt minden lelkésznek egyéni ízlésére legyen bízva ezen egyáltalán nem közömbös formáknak megállapítása.

(Folyt. köv.)

BELÉLET.

Lelkészválasztási hírek. A resiczabányai egyház *Szende Nándor* eddigi újvidéki segédlelkészt választotta meg lelkészeül, ki új állását e hó elején már el is foglalta. — *Törtéti Lajost*, a pozsonyi theol. akad. pályavégzett hallgatóját, *Török József* czeglédi lelkész

hívta oldala mellé segédlelkészül. Felavatása f. hó 14-én Budán ment végbe.

Gyászrovat. Őszinte részvétellel tudatjuk t. olvasóinkkal, hogy lapunk nyomdása, *Borbély Béla* könyvkereskedő és nyomdatulajdonos, egy napi súlyos szenvedés után f. hó 11-én Nyiregyházán elhunyt. A törekvő, alig 30 éves fiatal kereskedő halála őszinte fájdalmat kelt minden ismerőse és barátja szívében. Temetése f. hó 13-án d. u., a város közönségének osztatlan részvételével ment végbe. A kegyeletos megemlékezés egy czipruságát hadd tegyük le mi is sirhantjára, mely oly korán zárult föléje! — Súlyos csapás érte a nyiregyházi főgimnázium vallásánárát, *Adorján Ferenczet*, édes anyjának, *özv. Adorján Mihálynénak* Rákospalotán, f. hó 11-én történt elhunytával. A vigasztalás Ura enyhítse a jó anya koporsója felett gyászoló gyermekek bánatát, az elköltözöttnek pedig adjon örök országában örök békét és üdvöt!

Figyelmeztetés és kérelem. Kedves lelkésztestvéreim! Augusztus havában járt e vidéken sőt a Szepességben s Kassán is egy Kis Sándor nevű pesti könyvárúsító, a lelki házi kincstár kiadóhivatala czimén és megbizásából, Luther beszédeit, Jézus életét s Kemény imakönyvét terjesztette s gyűjtött előfizetőket, s vett fel pénzt is. Mindenüvé rendesen szombaton vagy vasárnap délelőtt állított be a papokhoz, s csodálatos tájékozottsággal beszélt a pesti ev. egyház viszonyairól; e tájékozottsága s bőbeszédűsége révén sok papot félre is vezetett. A híveknél járt, előfizetéseket felvett. A műveket máig se küldi egyes családokhoz. Itt egy szélhámossal van dolgunk. Tehát, hogy se lelkésztestvéreim, se a hívek áldozatául többé ne essenek kérem méltóztassék az illetőt, ha valahol még járna ev. gyülekezetekben, egyenesen letartóztatni. Ungvár, 1908. szeptember 8. Margócsy Aladár ev. lelkész.

Templomfelszentelés. A tátraaljai egyházmegegyében a nyári hónapokban egymásután következtek a szebbnél szebb egyházi ünnepélyek. Kakaslomniczon a Berzeviczy emlékére rendezett ünnep után, fényesen sikerült torony és harangszentelési ünnepély volt. Ezt meg követte Tótfalván gyönyörű templomszentelési ünnepély. Már korán reggel minden Tótfalva felé vezető uton a kocsik hosszú sorát lehetett látni és minden kocsin ünneplő vendégeket. Tíz órakor vette kezdetét az egyházi szertartás a torony és harangok felszentelésével. A hívek buzgó éneke után Bartal Andor batizfalvi lelkész mondott hatásos szép beszédet, mely mély benyomást gyakorolt a hívekre. Hisz az egykori lelkész beszélt volt híveikhez, a kinek bold. atyja annak idején 1500 K-át gyűjtött volt a templomra. Utánna mélyen meghatva kérte fel a helybeli lelkész és az egyházmegegye buzgó jegyzője Kallath Károly a főesperest Székely Gyulát a templom felnyitására, a ki ezt alkalmas szavak kíséretében meg is tette. A templomban tőle megszokott eloquentiával ugyancsak a főesperes mondta a felszentelési beszédet német nyelven: »Szent hely ez, a melyen álltok — így szól — mert Isten lakása ez, szent cselekmények történetek itt és szent beszédek hangzanak el.« Azután Kallath Károly mondott a szószékről ünnepi beszédet Józsué XXIV. alapján. Édes, drága hazánk nyelvén kezdte szónoklatát és folytatta tótul, tekintettel a hívek anyanyelvére. Kallath megmutatta egy délelőtti folyamán, hogy három nyelven tökéletes szónok. (Kár azért, egyházmegyénkben véghez menő ünnepélyek alkalmából idegen szónokokat felkérni és a saját egyházmegyebeli papságról szegénységi bizonyítványt állítani ki, mint a hogy ez rég nálunk történt.)

Az ünneplő közönség soraiban ott láttuk a M. Á. V. vezérigazgatóját Ludwigh Gyulát és nejét sz. Badányi Elinor, Szepesbela polgármesterét, rendőkapitányát, a szepesbélai dohánygyár és takarékpénztár igazgatóit, dr. Lersch Kornélt az egyházmegye kiváló felügyelőjét, Wagner László, Grézmacher Ggula, Weber Sándor, Wester Pál, Galgon Mihály egyházközségi felügyelőket; a lelkészi karból ott voltak még az említettek kivül: Hajts Pál, Nikelszky Andor, Faix Mihály, Ritter István, Pösch G. A., Holko Mihály.

A templom kerek összegben 25000 K-ába került. A legkiválóbb jöltező bold. Doloviczényi György volt, aki 24000 K-át hagyományozott az egyházra. A jöltezők sorában ott állnak még: Badányi Mátyás, a ki a templomteren kívül még 1000 K-át is adott; Badányi Paulina 500 K-át adott; ő felsége 400 K-át, Schlivinszky 300 K-át, az amerikaiak 800 K-át, G. A. egyesület 160 K-át, Kallath Károly és neje 100 K-át és egy szép oltárszönyeget.

Ime még van áldozatkészség a mi népünkben, és van önmegtartózkodás a lelkészeinkben. Bámulatos, milyen kitartással és ellankadhatlan munkakedvvel vezette Kallath Károly az egész építést, melyen kívül senki sem volt segítségére. Ő megelégszik egy igénytelen lakással egy faházban, de az úr hajléka szép és diszes legyen, az egyedüli törekvése. Aki a papok telhetetlenségéről beszél, az menjen ilyen gyülekezetekbe, és akkor majd kalapot fog emelni a papok önzetlen, önfeláldozó és csakis az egyház és egyházközség felvirágzását célzó munkálkodása előtt.

PÁLYÁZATOK.

Pályázat néhai Glosius Karolina asszony alapítványából kiosztandó lelkészi vagy tanári nyugdíjra.

Néhai Glosius Artner Karolina asszony alapítványából egy 160, szóval százhatvan koronával javadalmazott nyugdíj levén szolgálatképtelen és mostoha anyagi körülmények között levő ágostai hitvallásu evangélikus lelkész vagy gimnáziumi és felsőbb tanintézetű tanárnak kiosztandó, felhivatnak az ezen nyugdíjra pályázni kívánók, hogy az alábbiak szerint felszerelt folyamodványukat az illetékes egyházkerületi püspök ur utján folyó 1908. évi október hó 31-ig bezárólag az alulírott bizottsághoz küldjék be.

A folyamodványban részletesen felsorolandó: a folyamodó működési ideje és helye, életkora és családi viszonyai (gyermekai és azok életkora és foglalkozása), végül a folyamodó anyagi viszonyai (ingatlan vagyona, jövedelme, stb.)

A folyamodvány az illetékes lelkész által ellenjegyzendő és az illetékes lelkész a folyamodványon igazolja az abban felhozottak valódiságát.

Kelt Budapesten, 1908. évi szeptember hó 7-én.

A Glosius Artner Karolina féle alapítványt a budapesti deáktéri ág. hitv. evang. testvéregyházaknál kezelő bizottság:

Dr. Zsigmondy Jenő s. k. Dr. Liedemann Frigyes s. k.
biz. elnök. (1-1) biz. jegyző.

A gömöri ágost. hitv. evang. egyházmegyébe kebelezt s távozás folytán megüresedett jolsva-tapolczi tót anyanyelvű egyház lelkészi állomására pályázat hirdetik.

Ezen lelkészi állomás javadalmazása következő:
1. Teljesen új, négy szobából álló szép lakás, kertek.
2. Kézpénz, szántó föld, rét és palástdíjak jövedelme, 1020 K 75 f. azaz ezerhúsz korona és hetvenöt fillér.
3. Állami kiegészítés 579 K 25 f. azaz ötszázhetvenkilencz korona és huszonöt fillér.

A lelkészválasztási szabályrendelet értelmében kellően felszerelt jelentkezések alulírott főesperes hivatalánál, szeptember hó 30-áig nyújtandók be.

Kelt Rozsnyón és Csetneken, 1908. évi szeptember hó 10-én.

Terray Gyula,
főesperes.

(2-1)

Szontagh Andor,
egyházm. felügyelő.

A soproni ág. h. ev. liceum államilag segélyezett főgimnáziumánál az 1908/1909-ik tanévben egy *nem-magyar* rendes tanszék lesz betöltendő, a pályázat eredményéhez képest *rendes vagy helyettes tanárral*. Előnyben részesülnek, akik a francia vagy angol nyelvből is, mint rendkívüli tantárgyból, oktatást adni képesek. A megválasztott köteles állását azonnal elfoglalni.

Javadalmazás: 1. A törzsfizetés, kiegészítve a nm. vallás és közoktatásügyi miniszterium által megállapított személyi pótlékkal, olyan mint az államnál; 2. öt 200 K ötöd éves korpótlék; 3. lakásbér alsófokon 560 K felsőfokon 700 K. A helyettes tanár jutalom díja 1600 K. A megválasztott jogos, illetőleg kötelezett tagja az Orsz. tanári nyugdíjintézetnek. A kellően képesített evang. pályázók az életkort, vallást, képesítést, eddigi alkalmazást, egészségi állapotot s teljesített katonai kötelezettségüket igazoló okmányokkal felszerelt s a dunántúli ág. h. ev. egyházkerület Főiskolai Nagybizottságához címzett folyamodásaikat október hó 10-ig a soproni ág. h. ev. liceum igazgatóságához nyujtsák be.

Sopron, 1908. szeptember 3.

Gyurácz Ferenc
püspök.

(2-2)

Gecsányi Gusztáv
igazgató.

TANKÖNYVEK

ág. hitv. evang. iskolák számára, legnagyobb raktára.

Vallástani kézikönyvek

Adorján F., Bancsó A., Batizfalvy J., Blatniczky P., Bereczky S., Györy V., Kaczián J., Klaar F., Pálffy J., Schmidt K. J. és Zsilinszky M. szerzők népiskolai, illetve középiskolai hit-tankönyvei kiadóhivatala.

A hivatalos ev. népisk. tanterv részletes tankönyvjegyzékkel együtt ingyen küldetik meg.

Kókai Lajos protestáns irányu könyvkereskedése,

Budapest, IV. Károly-utca 1.

30-23